Mgr. Klára Madunická, Ústav divadelnej a filmovej vedy SAV, Slovenská akadémia vied v Bratislave. ORCID

VŠMU vznikla v roku 1949 ako vlajková loď umeleckého školstva na Slovensku. Operné štúdio, ktoré je jedným z hlavných predmetov pre študentov operného spevu a opernej réžie, však vzniklo až v roku 1952. Vtedajší rektor, významný slovenský herec Andrej Bagar pozval na školu kolegov z Janáčkovej akadémie múzických umení v Brne, ktorí viedli tamojšie operné štúdio, aby podobný koncept zaviedli aj v Bratislave. Cieľom predmetu malo byť, aby sa speváci naučili prepájať spev s javiskovým pohybom, gestikou a herectvom.

Operné štúdio od svojho vzniku až doteraz funguje v princípe rovnakým spôsobom. Režisér v spolupráci s vokálnymi pedagógmi a dirigentom vyberú titul, ktorý sa má verejne inscenovať na konci akademického roka. Samotný výber závisí vždy v prvom rade od aktuálneho speváckeho obsadenia jednotlivých hlasových odborov v tom-ktorom ročníku, technickej a umeleckej úrovne sólistov a nárokov na zbor a orchester.

Prvým vyučujúcim pedagógom Operného štúdia bol český režisér Karel Jernek. Ten však na škole pôsobil len jeden rok. Preto sa omnoho výraznejšie do histórie zapísal jeho nasledovník, Otakar Zítek, ktorý pôsobil na VŠMU v rokoch 1953 – 1955. Práve pod jeho vedením sa v Opernom štúdiu začali uskutočňovať prvé školské operné predstavenia. Zítek sám režijne nepripravil žiadnu školskú produkciu, pretože réžiu prenechával svojim študentom – prvej generácii slovenských operných režisérov. Najmä dvaja z nich – Miroslav Fischer a Július Gyermek – neskôr výrazne ovplyvnili operné divadlo na Slovensku v druhej polovici 20. storočia.

Od samotného vzniku VŠMU sa na škole vyučoval operný spev. Ten však bol zameraný na čisto vokálnu stránku vzdelávania. Študenti síce mali predmet Herecká tvorba, avšak poznatky zostávali len v teoretickej rovine. Na škole chýbala platforma, v rámci ktorej by si speváci mohli svoje herecké poznatky overiť v praxi. Zmena nastala v roku 1954, keď z VŠMU odchádzali prví absolventi operného spevu a opernej réžie. Počas celého štúdia nemali títo umelci verejné operné vystúpenie. Preto v roku 1954 pripravilo Operné štúdio svoje prvé

operné predstavenia – Pergolessiho operu Slúžka paňou a Pucciniho jednoaktovku Gianni Schicchi. Oba tituly sa hrali v jeden večer. Žiaľ, o predstavení nevieme mnoho. Zachoval sa len jeden krátky zdroj. Podľa fotografií išlo o vizuálne veľmi honosné predstavenie, nie je však známe, či bola scénografia vytvorená pre Operné štúdio, alebo či bola zapožičaná. Strohá písomná informácia len hovorí, že scénu realizovali dielne Slovenského národného divadla, kostýmy boli zapožičané z fundusu divadla a spevákov sprevádzal orchester opery SND. Táto inscenácia však preverila možnosti Hudobnej fakulty usporiadať celovečerné operné predstavenie. Odvtedy Operné štúdio realizuje každý rok verejnú inscenáciu, na ktorej sa podieľajú študenti a pedagógovia viacerých katedier VŠMU. Za sedemdesiat rokov existencie tu vzniklo už 109 inscenácií. Roky 2020 a 2021 boli kvôli pandémii historicky prvými, kedy Operné štúdio nemalo verejnú produkciu. Naplánovaná bola opera Engelberta Humperdincka Medovníková chalúpka.

Po smrti Otakara Zítka nastúpil do Operného štúdia Miroslav Fischer. Ten tu pôsobil v rokoch 1955 až 1972. V tej dobe si Operné štúdio postupne našlo svoj modus vivendi. Na produkciách sa zúčastňovali už nielen absolventi, ale aj študenti nižších ročníkov operného spevu. Režisér Fischer mal veľké režijno-dramaturgické ambície. Na rozdiel od Otakara Zítka sa sústredil na uvádzanie veľkých repertoárových titulov, ktoré inscenoval v plnej dĺžke, bez dramaturgických škrtov. A pretože v rokoch 1958 až 1979 nebol na škole dostupný docent opernej réžie, ktorý by mohol garantovať existenciu tohto študijného odboru, režíroval všetky tituly Miroslav Fischer sám.

Zastával názor, že cieľom Operného štúdia je v prvom rade pripraviť spevákov na budúce remeslo. Preto sa väčšmi než na zložitý režijný výklad sústredil na bravúrne spevácke výkony. Odmietal recesistické interpretácie a experimenty, režijný výklad prísne podroboval partitúre. Tvrdil, že najprv sa musí spevák naučiť zaspievať veľký part, pochopiť skladateľa, a až potom môže prísť na rad režijný výklad a interpretácia. Študenti tak mali opúšťať školu so širokým diapazónom naštudovaných veľkých repertoárových postáv. Divadlá tento pedagogický prístup vítali, do umeleckých súborov im tak každoročne pribudli vynikajúci speváci. Spomedzi Fischerových inscenácií získali najväčší ohlas Čajkovského Eugen Onegin, Gluckova Ifigénia na Tauride, Folprechtova jednoaktovka Lásky hra osudná či Dvořákov

Jakobín.

Postupom času sa však poetika v divadlách zmenila. Stále viac sa do popredia začala tlačiť režijná interpretácia. Od spevákov sa čím ďalej tým viac vyžadoval nie len bravúrny spev, ale aj presvedčivý herecký výkon. Operní kritici odrazu začali dovtedy funkčné postupy Miroslava Fischera označovať za staromódne a nedostatočné.

Nuž, profilovanie práce v Opernom štúdiu nikdy nebolo jednoduché, pretože je nutné tu vyvážiť pedagogický a umelecký rozmer práce. Cesta k nájdeniu optimálneho pracovného postupu a javiskového tvaru bola dlhá a kľukatá. Počas éry Miroslava Fischera si Operné štúdio scénu a kostýmy zapožičiavalo z fundusu SND, alebo vo výnimočných prípadoch nechávalo na mieru vyrobiť v dielňach SND. Všetky konkrétne tituly a ich kombinácie sme zozbierali s doc. Tomášom Surým a sú prístupné na webovej stránke www.opernestudio.sk. Je pravda, že nie všetko sa zachovalo v archíve školy. Preto budeme radi, ak si tento web pozriete a pomôžete nám doplniť chýbajúce informácie o tituloch, účinkujúcich študentoch a pedagógoch. Po ich kompletizácii by sme boli radi, keby sa tieto informácie dostali na oficiálnu stránku školy.

V roku 1973 nastal v Opernom štúdiu výrazný zlom. Po Miroslavovi Fischerovi nastúpil do Operného štúdia režisér Branislav Kriška, ktorý tu pôsobil v rokoch 1973 až 1999. Jeho pedagogicko-režijný prístup bol diametrálne odlišný od jeho troch predchodcov.

Zatiaľ čo pre Otakara Zítka a Miroslava Fischera bol podstatný samotný proces tvorby inscenácie, Kriška v Opernom štúdiu videl potenciál opernej scény. Preto sa snažil zvýšiť počet repríz predstavení a začal do tvorivého procesu zapájať aj študentov z Katedry scénografie a Katedry skladby a dirigovania. Miroslav Fischer dbal predovšetkým na brilantné vokálne zvládnutie partitúry, Branislav Kriška sa zameriaval na speváčko-hereckú interpretáciu. Zastával názor, že nie je dôležité, aby študenti už počas školy zvládli zaspievať veľké postavy svojho hlasového odboru, ale aby si osvojili interpretačné zručnosti. Vychádzal z toho, že ak študentov naučí princíp, budú ho vedieť v praxi vhodne aplikovať.

ISSN 2729-9031 ©Theatrica 2021-2026

Branislav Kriška upustil od veľkých repertoárových titulov a začal vyberať kratšie, menej známe opery, častokrát v slovenskej premiére, napríklad Lortzingovho Zbrojára, Verdiho Falošného Stanislava, Händlovu Deidámiu alebo Čajkovského Jolantu. Počas jeho éry Operné štúdio uvádzalo recesistické, výrazne upravené tituly. Dôvodov bolo niekoľko. Na jednej strane sa snažil priniesť nový pohľad na operu ako divadelný druh, na druhej strane ťažil z mladého tvorivého kolektívu. A práve komediálne tituly poskytovali študentom priestor pre detailnú charakterokresbu, pohybovú štylizáciu a teatrálnosť.

V rokoch pôsobenia Branislava Krišku sa stali tri udalosti dôležité pre Operné štúdio. Prvým z nich bolo, že v roku 1978 si Operné štúdio objednalo prvé dielo, ktoré uviedlo v svetovej premiére. Bola to opera Juraja Beneša Skamenený. Neskôr pre Operné štúdio vznikli ešte ďalšie štyri opery od rôznych skladateľov, naposledy opera Margita a Besná k 70. výročiu VŠMU v roku 2019.

Druhou udalosťou bolo, že v roku 1979 vtedy už docent Branislav Kriška obnovil odbor opernej réžie, ktorý na škole absentoval vyše dvadsať rokov. Až do Kriškovej smrti v roku 1999 tento odbor absolvovalo šesť mladých režisérov: Jozef Revallo, Marián Chudovský, Martin Bendik, Blažena Hončarivová, Pavol Smolík a Zuzana Lacková. Táto generácia tvorcov pôsobí v divadlách dodnes.

Treťou udalosťou bolo, že v roku 1982 k tradičnej opernej produkcii na záver akademického roka pribudol projekt s názvom Fragmenty. Samotná cesta k finálnemu tvaru však nebola jednoduchá: od počiatočného aranžovania árií, ktoré boli výstupom z predmetov Vytváranie hereckej postavy, cez inscenovanie jedného dejstva konkrétnej opery, autorské hudobno-dramatické kompozície priamo „na telo“ študentom, až po spájanie hudobných čísel od rôznych skladateľov do súvislého, prepojeného inscenačného celku s hovorenou prózou a dejovou líniou. Tento rok si pripomíname už 40. výročie vzniku tohto milovaného a zároveň preklínaného formátu, ktorý sa ako jedinečný projekt zachoval v Opernom štúdiu dodnes.

Po tom, čo v roku 1999 zomrel docent Branislav Kriška, vedenie Operného štúdia i výučbu opernej réžie prevzal jeho absolvent, režisér Pavol Smolík. Plynulo nadviazal na spôsob

ISSN 2729-9031 ©Theatrica 2021-2026

výučby svojho pedagóga, avšak optikou mladého, moderného človeka. Smolík opäť zaviedol do Operného štúdia repertoárové tituly. Režijne pripravil napríklad Hry o Márii od Bohuslava Martinů, Orffovu Múdru ženu, Rossiniho Barbiera zo Sevilly, Mozartovho Dona Giovanniho, Purcellovu operu Dido a Eneás či Lehárovu operetu Zem úsmevov. Tituly inscenoval často v skrátenej podobe, opery podroboval dramaturgickým úpravám a režijným interpretáciám.

Napriek tomu, že Pavol Smolík pôsobil v Opernom štúdiu štrnásť rokov, režijne tu pripravil iba sedem inscenácií. Všetky ostatné pripravili jeho štyria študenti opernej réžie: Roman Bajzík, Andrea Hlinková, Lenka Horinková a Tomáš Surý. Odbor operná réžia následne v roku 2006 zanikol po tom, čo ho Katedra spevu viac neakreditovala. Výučba opernej réžie tak dodnes na Slovensku úplne absentuje.

V roku 2013 nastúpil do Operného štúdia jeho súčasný vedúci, posledný absolvent opernej réžie na VŠMU, Tomáš Surý. Ten Operné štúdio vníma ako umeleckú scénu, ktorá má v tvorivom procese vzdelávať študentov operného spevu tak, aby obsiahli základné zručnosti operného herectva. Cieľom je vytvoriť javiskovú postavu, ktorá by mala svoje herecké aj spevácke kvality. Zároveň sa snaží nájsť rovnováhu medzi pedagogickým procesom a umeleckým výsledkom. Tieto dva aspekty idú v jeho ponímaní ruka v ruke – dobrý umelecký výsledok je podľa neho dôkazom kvalitného a pre študentov prínosného pedagogického procesu. Jeho tvorivý prístup možno len ťažko zhrnúť do akejsi šablóny. V Surého tvorbe nachádzame rovnako recesistické, ako i vážne produkcie. Nadovšetko rešpektuje skladateľa, pri aranžovaní dôsledne vychádza z hudby a libreta, ale zároveň rád prináša do tvorivého procesu vlastné úpravy, interpretácie a dialektické zvraty. Jeho produkcie sú väčšinou plné humoru, ale i hlbokých myšlienok. Vyžíva sa vo výtvarnej symbolike, rád uplatňuje elegantnú barokovú gestiku hoci i v dielach 19. a 20. storočia. Jeho režijné koncepcie vznikajú niekedy s veľkým časovým predstihom, inokedy sa rodia priamo v tvorivom procese. Tomáš Surý rád siaha po nových vyjadrovacích prostriedkoch, akými sú akčná scénografia, štylizovaná maska a pohyb či videoprojekcie na scéne. Operné štúdio pod jeho vedením každý rok nadväzuje spoluprácu s Katedrou scénografie, vďaka čomu vznikajú zaujímavé umelecké projekty. Kritikou boli pozitívne hodnotené najmä jeho inscenácie Amélia ide na bál, Figarova svadba, Slzy noža, Orfeus a Eurydika či Príhody líšky Bystroušky.

ISSN 2729-9031 ©Theatrica 2021-2026

Medzi fenomény Surého režijného pôsobenia v Opernom štúdiu patria aj jeho Fragmenty. Už samotné názvy týchto projektov mnohé napovedajú: Prodaná Rusalka – surreální pohádka z prostředí prostonárodního svépomocného cirkusu, Fluskáčik alebo Posledné Vianoce pred najbližším koncom sveta, Očarenie z premeny alebo Zrod komédie z ducha hudby a ďalšie.

Počas poslednej dekády sa udiali aj udalosti, ktoré zaradili naše Operné štúdio do medzinárodného kontextu. V roku 2010 bol režisér Tomáš Surý v rámci pedagogickej mobility programu Erasmus prizvaný, aby oboznámil kolegov na Fakulte umení Ostravskej univerzity s metodikou práce v bratislavskom Opernom štúdiu. Postupne tam s tamojšími študentami v rokoch 2010 až 2015 pripravil viaceré operné predstavenia. V roku 2013 v rámci medzinárodného výmenného programu Erasmus participovali vybraní študenti a pedagógovia Katedry spevu na opernom projekte Cosi fan tutte na Malte. V roku 2017 preverilo Operné štúdio svoju kondíciu, keď uskutočnilo logisticky náročný zájazd študentov spevu a orchestra VŠMU na prehliadku vysokých umeleckých škôl v poľskom Bydhošti. Toto predstavenie Janáčkovej opery Príhody líšky Bystroušky bolo historicky prvým javiskovým uvedením Janáčka v rámci celého Kujavsko-pomoranského vojvodstva. Posledným doterajším míľnikom Operného štúdia bol vznik a naštudovanie novej slovenskej opery k 70. výročiu založenia VŠMU v roku 2019. Subtílnu a poetickú operu *Margita a Besná* skomponoval skladateľ Ľuboš Bernáth na libreto Tomáša Surého.

Hoci sa za 70 rokov svojej existencie stalo Operné štúdio regulérnou súčasťou operného života na Slovensku, nie vždy boli jeho podmienky ideálne. Aj počas posledných desiatich rokov sa Operné štúdio potýka s problémami: priestorovými, finančnými, a s problémami, ktoré vyplývajú zo zmien vo vnímaní funkcie a významu umeleckého školstva. Tieto problémy sú podrobne zhrnuté v nadväzujúcom článku s názvom *Operné štúdio VŠMU (1952 – 2022): katarzia*, uverejnenom v internetovom časopise theatrica.sk.

Funkciu vedúcich a dramaturgov operného štúdia zastávali vždy operní režiséri. No ich práca by nebola možná bez umelecko-pedagogických spolupracovníkov. Okrem pedagógov spevu, bez ktorých by práca v opernom štúdiu nebola možná, mám na mysli najmä dirigentov, ktorých zástoj v pedagogickom procese operného štúdia je zásadný a nezastupiteľný.

Spomedzi profilujúcich spomeňme aspoň Ľudovíta Rajtera, Gerharda Auera, Ondreja Lenárda, Mariána Lejavu a Dušana Štefánka. Od roku 2021 je na poste dirigenta Operného štúdia Marco Vlasák.

Nezastupiteľne miesto v kolektíve pedagógov majú aj klaviristi, ktorí sa podieľajú na hudobnom naštudovaní diela a ich verejnej prezentácii. Za všetkých spomeňme aspoň Kláru Havlíkovú, Dagmar Královú-Malú a Miladu Synkovú. Aktuálne posty klaviristov Operného štúdia zastávajú Oksana Zvineková a Ladislav Kaprinay.

A napokon nemôžeme opomenúť kolegov choreografov: spomeňme aspoň Marii Mrázkovou, Melitu Judtovú a Helenu Jurasovovú. Od roku 1991 pôsobí v opernom štúdiu choreografka Elena Zahoráková, ktorá zásadným spôsobom ovplyvnila umelecký rast niekoľkých generácii operných spevákov a operných režisérov. Vytvorila desiatky veľkých choreografií aj menších tančekov vo formáte „la sranda“ a výrazným spôsobom sa podieľala na výslednom umeleckom tvare mnohých inscenácií. Jej termín švá-švá sa do slovníka mnohých operných umelcov zapísal ako terminus technicus.

Článok je výstupom z grantu KEGA 003VŠMU-4/2022 Inovácia teatrologickej a dokumentačnej praxe – rekonštrukcia a digitalizácia inscenačnej tvorby VŠMU po roku 2000.

Summary
In 2022 we are commemorating the 70 th anniversary of the Opera Studio at the Department of Vocal Studies, Faculty of Music and Dance, VŠMU in Bratislava. The article describes the history of the Opera Studio from its beginnings, the most important stages and milestones of its existence to the current state. It deals more closely with high-profile personalities who contributed to the develpment of the Opera Studio in individual decades. It is primarily about Karel Jernek, Otakar Zítek, Miloš Wasserbauer, Miroslav Fischer, Branislav Kriška, Pavol Smolík and Tomáš Surý. At the same time, the article provides an overview of the field of

opera directing, its history, importance and the consequences of the abolition of teaching in this field in 2006.

ISSN 2729-9031 ©Theatrica 2021-2026